

Tee

Toiset kasvit tekevät vain pienen mutkan historiaan kulkuun, toiset oikeastaan kaappaavat sen. Teepensas **Camellia sinensis** kuuluu jälkimmäisiin. Teekannun sisältö lähes tuhosi Kiinan kulttuurin, antoi vauhtia Yhdysvaltojen itsenäistymiselle ja orjuutti satoja tuhansia ihmisiä Kaakkois-Aasiassa. Muuttiko teehistoriaa? Aivan varmasti

Alkuperäalue: Kiina, Japani, Intia ja pohjoiseen Venäjän Mustameren-rannikolle asti

Tyyppi: pieni puu, joka voi elää yli 50-vuotiaaksi

Korkeus: viljeltynä 1,5 metriä

- © Ravintokasvi
- © Lääkekasvi
- © Muu hyötykasvi
- © Kauppakasvi

Rauhoittava aine

"Kupposen teetä" tarjoava palvelijatar oli luotettava hahmo, joka toi teetä uupuneille ilmailuvojille ja väsyneille palomiehille Lontoon pommitusten aikaan. Maailman toisella puolella geishatyötöit polvistuivat bambusermin takana valtafuessaan järjestämään teeseremonian matkaan lähteville upseereille. Pohjois-Australian satamassa sofilaat puristivat

Tee

---

peltisiä teemukejaan levottomina odottaessaan joukkojenkuljetusaluksen lähtöä.

Tuolloin, sen paremmin kuin nykyään ei tunnettu rauhoittavampaa ainetta kuin liemi, joka oli tehty hauduttamalla aasialaisen pensaan kuivattuja lehtiä kuumassa vedessä. Moralisti ja leksikografi Samuel Johnson kehui teetä jo vuonna 1757 *Literary Magazine*-lehdessään ja kuvaili tuttavaa, "joka kahdenkymmenen vuoden ajan käytti aterioidensa kyytipoikana vain tämän kiehtovan kasvin uutetta - - joka piristää iltaa teellä, etsii yöllä lohtua teellä ja toivottaa aamun tervetulleeksi teellä". Johnson ei voinut tietää, että 16 vuoden kuluttua jotkut amerikkalaiset muuttivat tämän "kiehtovan kasvin" sallaiseksi myrskyksi teekupissa, että syntyi vannoutuneiden kahvinjuojien kansakunta.

Intiasta Kiinaan ulottuvalla alueella luonnonvaraisena kasvavan pienen ja vaatimattoman *Camellia sinensis* - puun lehdistä on tety teetä yli 4500 vuotta - ainakin legendan mukaan. Keisari Shen Nungin sanotaan keksineen tämän juoman vuonna 2737 eKr. *Camellia*-sukuun, joka on nimetty 1600-luvulla eläneen jesuiittakasvitieteilijän Camelliuksen mukaan, kuuluu upeita puutarhavielien suosikkeja, mutta *C. sinensiksen* kalpeanvalkoiset kukat, joissa on vivahdus pinkkiä, eivät tee suurta vaikutusta. Mutta kuten kiinalaiset ensimmäisinä huomasivat, jos kasvin kuivatettujen vihreiden lehtien päälle kaadetaan kuumaa vettä, saadaan oudon miellyttävä ja rauhoittava juoma. Antelkaat kiinalaiset toivat teen Japaniin Korean kautta vuoden 800 jKr. tienoilla ja Englantiin vuonna 1657. Teepensaita karsittiin säännöllisesti lehtien kasvun kiihdyttämiseksi ja ne muotoiltiin mataliksi lehtien poimimisen nopeuttamiseksi. Punoittua koria selässään kanniskelivat palmijat irrottivat kunkin verson päästä nupun ja kaksi ylintä lehteä, mikäli tavoitteena oli ykköstaadun tee. Jos viljelmien omistaja pyrki enemmän määrään kuin laatuun, lehtiä otettiin kolme. Taitoa vaativa kasvukärjen puristaminen peukalon ja etusormen väliin ja tukeminen kämmentä vasten

Tee

on hidastanut teelehtien poimimisen automatisoimista melkein yhtä paljon kuin poimijoiden kehnot palkat: teetä kasvatettaisiin nykyisin useammassa kehittyneessä maassa eri puolilla maailmaa, ellei poimijoilta vaadittaisi näppäryyttä ja tyytymistä mataliin palkkoihin.

Täyttyneet korit kuljetettiin varastoon, jossa vihreät lehdet saivat lakastua. Sitten ne käänittiin rullalle, fermentoitiin,¹ kuivattiin ja luokiteltiin tuotettavan teen tyyppiin mukaan. Kaukoidässä perinteisesti juotua vihreää teetä tehtiin kuumentamalla lehtiä niin, etteivät ne mustuneet fermentoimisen aikana. Länsimaalaisten suosima musta tee jaettiin laadun mukaan moneen luokkaan.

Kuva 1 teepeitto

Kiinjalainen tee

1700- ja 1800-luvuilla eurooppalaiset käänsivät selkensä oluille, halvalle kaljalle ja kaivovedelle juodakseen enemmän teetä. Ja mitä enemmän he joivat, sitä enemmän he halusivat, sillä tee sisälsi pieniä piristävää kofeiinia. William Cobbet moitti juomaa: "Se on oikeastaan heikonlaista

¹ Hiostus eli fermentointi

Villiyrttejä voidaan hiostaa teekasvin tapaan. Eräille kasveille hiostus sopii suurenmoisesti: maku ja tuoksu paranevat huomattavasti kuivaamiseen verrattuna. Hiostetut yrtit sopivat erinomaisesti kuumiin juomiin. Joensuun yliopistossa on tutkittu 1980-luvulla hiostamismenetelmiä ja paras tulos saadaan kun kasvimassaa käsitellään aerobisesti, hapen vaikutuksen alaisena.

Hiostamalla kitkerien parkkiaineita hajoaa ja tilalle syntyy uusia hyvänmakuisia ja tuoksuisia aromiaineita.

laudanumia², joka virkistää hetkeksi ja heikentää sen jälkeen." Hänen mielestään naiset kuluttivat suuren osa vuodesta "teepuuhasteluun", ja siksi työläisten lapsilla oli "likaiset vaatteet ja reikäiset sukat". Cobbettin vastalauseista huolimatta 1700-luvun puoliväliin mennessä tee kelpasi hyvin sekä rikkaille että köyhille eurooppalaisille.

Tuohon aikaan Britannian Itä-Intian kauppakomppania oli haalinut itselleen Madrasin, Bombayn ja Kalkutan tärkeät kauppasatamat ja karkottanut Ranskan kilpailevan kauppakomppanian Etelä-Intiaan. Kaapattuaan Intian valtioon koillisprovinssin sen bengalilaisilta johtajilta vuonna 1757 Itä-Intian kauppakomppaniasta tuli Intian tärkein kauppayritys vuosisadan ajaksi, vaikka ranskalaiset tekivät kovaa vastarintaa. Se toimitti kotimaahan puun, silkin ja posliinin lisäksi kiinalaista teetä.

Kauppa oli kuitenkin yksipuolista. Kiina oli omavarainen kulttuuri, joka ei juuri välittänyt länsimaista ja joka ei varmasti tarvinnut käydä kaukaisten länsimaisten naapureiden kanssa kauppaa hyödykkeillä, tekniikoilla tai ideoilla. Tästä huolimatta Kiina oli maailman suurin teen viljelijä ja toimittaja. Koska kotimarkkinat veetivät kyltymättömästi vihreää teetä, Kiina ei ollut kiinnostunut kasvin viemisestä eikä paperirahasta, jota länsimaiset kauppiat aluksi tarjosivat maksuksi. Kiina kuitenkin tarvitsi arvometalleja, kuten kuparia, hopeaa ja kultaa, ja länsimaisten teekauppiaiden oli pakko antaa niitä vastineeksi, vaikka he olisivat paljon mieluummin maksaneet käteisellä. He turhautuivat pahan kerran. Länneistä lähetettiin säännöllisesti kauppavaltuustoja suostuttelemaan hallitsevia mandariineja avaamaan rajansa. He saivat tavallisesti palata tyhjin käsin, ja heidän isäntänsä huomauttivat, että useimmat merkittävät tekniset keksinnöt - rivi-kylvökone, metalliaura, kirjanpainotaito ja dynamiitti - oli keksitty Kiinassa satoja vuosia aikaisemmin kuin lännessä. Vasta sitten joku sai loistavan idean vaihtaa teetä opiumiin.

---

² Laudanumi on [oppiumista](#) valmistettua [alkoholipitoista uutetta](#).

Tee

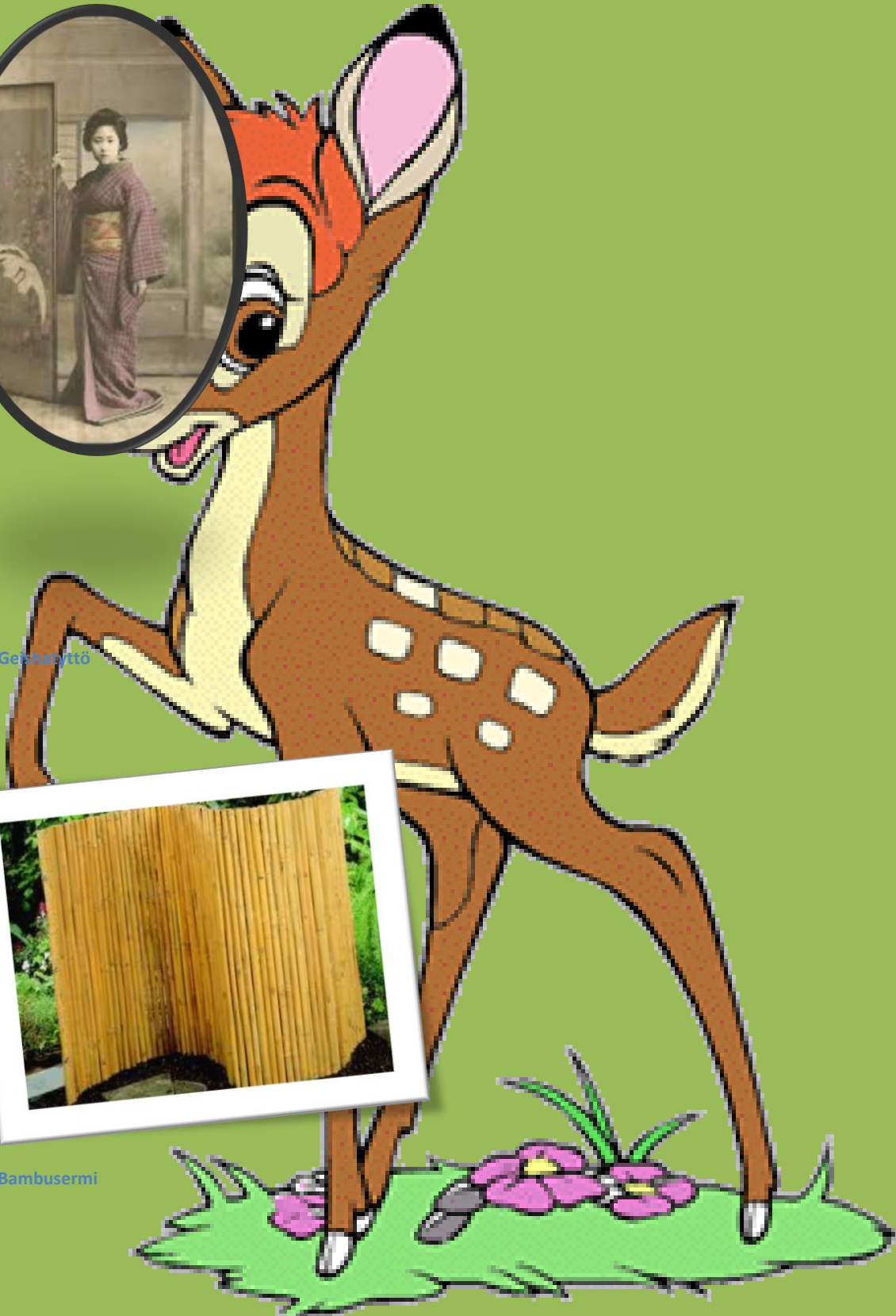

Kuva 2 Geishacyttö

Kuva 3 Bambusermi

Tee

Kuva 4 Camelia sinensis

Kuva 5 Camelia sinensis-puu

Kuva 6 rivikylvökone

Teekutsut

1700-luvulla pohjoisamerikkalaiset nauttivat teetä yhtä runsaasti kuin kaikki muutkin. Nykyään taas kanadalaiset juovat melkein neljä kertaa niin paljon teetä kuin kahvia suosivat yhdysvaltalaiset. Isänmaalliset yhdysvaltalaiset ovatkin juoneet pohjoisia naapureitaan vähemmän teetä yli 200 vuoden ajan. Tämä ero sai alkunsa eräänä joulukuun päivänä vuonna 1773, kun ajelehtivat teelehdet mustuttivat Charles-joen veden Massachusettsin Bostonissa. Näytti siltä, että joukko mohawk-intiaaneja oli kavunnut kolmeen satamaan ankkuroituaan teelaivaan, viiltänyt kaikki teepaalit auki ja paiskannut ne jokeen.

Tunkeilijat eivät kuitenkaan olleet intiaaneja vaan valeasuun pukeutuneita valkoihoisia protestoijia. He osoittivat mieltään sitä vastaan, että amerikkalaisia alamaistanaan pitävät britit aikovat ruveta verottamaan Amerikkaan tuotuja tavaroita, varsinkin teetä. Britannian hallitus oli laskenut teeveroa kotimaassa saadakseensa tuottavan mutta valtiolle kalliiksi käyvän teesalakuljetuksen loppumaan. Se yritti kasvattaa tulojaan amerikkalaisten siirtokuntien kustannuksella. Kun kuningas Yrjö III ja hänen parlamenttinsa ilmoittivat amerikkalaisille alamaistalleen, mitä nämä saivat tehdä ja mitä eivät, nämä omaksuivat iskulauseen "Ei verotusta ilman edustusta." Protestoijat muuttivat Bostonin sataman teelietaltaaksi osoittaakseen, mitä britit saivat tehdä teellään. Kuningas kieltäytyi luopumasta teen verottamisesta, sillä hän oli päättänyt säilyttää amerikkalaiset siirtokuntansa yhtä vakavasti kuin estää poikansa nousemisen valtaistuimelle. Bostonin teekutsuja seurasi samankaltaisia protesteja New Yorkissa, Philadelphianssa, Annapolisissa, Savannahissa ja Charlestonissa. Lojailit amerikkalaiset leidit kieltäytyivät teestä iltapäiväkutsuillaan, kun taas Britannia sulki Bostonin sataman. Britannian kruunun virheitä ei voitu unohtaa: kun kongressi hyväksyi

itsenäisyysjulistuksen 4. heinäkuuta 1776, se ilmoitti Yhdysvaltojen irtautuneen Britanniasta ja myös muistutti kongressiedustajia kuningas Yrjön "tyrannillisista teoista".

TEEKILPA

1850-lukuun saakka pitkin matkan kauppiat purjehtivat raskailla laivoilla, joihin oli käytetty jopa tuhat tonnia jykeviä lankkuja ja jotka sitkeästi kyntivät valtameriä päästäkseen ulkomaiden satamiin. Itä- Intian kauppakompanian monopoliaseman satamiin.

